

פרשת שופטים: צדק צדק תרדוף

מדוע צריך לרדוף את הצדק כפליים? לו היתה הכפילות בפסוק על הפועל, 'רדוף תרדוף' כמו 'העניק תעניק' ו'השב תשיבם' היינו מפרשים כמקומות אחרים, שיש בכפילות העצמה של חובת הרדיפה עד בלי די. דרישה מתקבלת על הדעת ממערכת משפט. החזרה על המילה צדק אינה מכפילה את כמות הרדיפה, אלא אומרת משהו על מושג הצדק אותו רודפים ואילו מייחלים.

חז"ל והבאים בעקבותיהם פירשו שמושג הצדק אינו חד-משמעי, ולכן נחוצה הכפילות. ריש לקיש מסביר את ההבדל בין הפסוק 'בצדק תשפוט עמיתך' (ויקרא יט) לפסוק 'צדק צדק תרדוף': 'כאן בדין מרומה כאן בדין שאין מרומה' (סנהדרין לב ב). כלומר, בדין רגיל, די ב'צדק' אחד, אולם כאשר נראה לדיינים שהדין 'מרומה' – שמשוהו לא כשר בהצגת הטענות, הראיות או העדויות, עליהם לדקדק ביתר שאת, ולהרבות בדרישות וחקירות. לא תמיד צריך להרבות בכך, ריבוי דרישות וחקירות מסרביל את הדיון, וגורם לעתים להחמצת הצדק. משום כך התקינו חכמים מספר הקלות בדיני ממונות, 'כדי שלא תנעול דלת בפני לוויין', כלומר, כדי לא לסרביל את המערכת המשפטית כך שתפגע בזרימה החפשית והטבעית של הכלכלה. סרבול יתר של מערכת המשפט, דרישה לדיינים מומחים, לחקירות ודרישות מרובות – גורם לכך שיתמעטו בתי הדין, הדיינים יתמשכו, ובית המשפט לא יניב את הצדק הרצוי. לכן – 'יש צדק', ויש 'צדק צדק'. לפעמים כדי להשיג את הצדק צריך דווקא לגלות גמישות ורגישות, ולא להקפיד יתר על המידה במידת הדין. ויש פעמים שצריך 'צדק צדק' – למצות את הכלים המשפטיים עד תומם.

רב אשי סבר שכפילות הצדק מורה על שתי דרכים להגיע למשפט צדק, דרך הדין ודרך הפשרה. קיימת מחלוקת קיצונית בין תנאים, ולאחר מכן גם בין האמוראים, הפרשנים והפוסקים, איזו דרך עדיפה. יש גישה הסוברת ש'יקוב הדין את ההר', והפשרה היא פתרון שיש בו מימד של עוות דין. ויש אומרים, שהעמידה על מידת הדין מחריבה את העולם, ומידת השלום דורשת את דרך הפשרה. בסופו של דבר, אין הכרעה חד משמעית כאחד הקטבים, והדעה המקובלת להלכה היא שיש להציע למתדיינים לבחור בדרך הפשרה, לכתחילה. רק אם הם מבקשים עשיית דין, יש לדון אותו עד תום. בעקבות דבריו של רב אשי מביאה הגמרא גם דוגמאות למקרים שבהם אין בכלל דרך לפתור את המחלוקת בין בעלי הדין בלי לבצע פשרה, כי שני הצדדים שקולים לגמרי, והפשרה במקרה שכזה היא הצדק הצרוף. אמנם, גם במקרים שבהם יש אפשרות להכריע את הדין, אין לומר שהפשרה אינה צדק, אלא שהיא עושה צדק מסוג אחר: לא צדק של 'יקוב הדין את ההר' אלא צדק של עשית שלום בין איש ובין רעהו.

חז"ל הדגימו במדרש את ההבדל בין שיטת הדין הצרוף, הצדק החד-ממדי, שאותה ייחסו לחכמי יוון ולמשפט הרומי, לבין שיטת הצדק הכפול, הרב ממדי, שאותה ייחסו לחכמי ישראל ותורת ה'. מעשה באלכסנדר מוקדון שהלך למלך 'קציא' – קצה העולם, השוכן מאחרי הרי חושך, וביקש ללמוד מהם איך הם דנים. אירע מעשה, ואדם בא למשפט בפני מלך קציא, וטען שמכר לחברו חורבה, והקונה גרפה ומצא בה אוצר. בגירסת הסיפור בבראשית רבה (לג), המוכר תבע את האוצר כי לא מכר אלא חורבה, והקונה טען שקנה את החורבה על כל תכולתה. המלך בירר שלזה יש בן ולזה יש בת, הציע להם להשיאם זה לזו, ואת האוצר השנוי במחלוקת נתנו לזוג הצעיר, לשמחתם של ההורים, שהפכו מבעלי דין מעומתים זה עם זה, למחותנים קרובים ושמחים זה בזה. (בויקרא רבה (כז) המעשה מסופר בהיפוך – הקונה ביקש להחזיר את האוצר כדי לא לגזול והמוכר לא הסכים לקבלו, ולפיכך המסר קצת שונה).

אלכסנדר מוקדון עמד משתאה נוכח הפתרון המבריק. בארצי, אומר אלכסנדר, היו הורגים את שניהם ומעבירים את האוצר למלך. מלך קציא נדהם ואומר לו: 'תיפח רוחו של אותו האיש...'

למען האמת, גם הפתרון של מלך קציא אינו פתרון משפטי 'נכון'. אילו היו השנים באים לברר את דינם לפני דיין ישראל, היה עליו לדון בסוגיה ולהכריע עם מי הדין, ולא להציע פתרונות של שדכנים. השאלה היא שאלה מורכבת, מהלכות השבת אבידה (סוגית 'מצא בגל' בחו"מ ר"ס) קנין חצר, מקח טעות, ועוד. ועם זאת, המדרש מבקש לומר שבמקרה הזה הצדק הגדול יותר נעשה דווקא בדרך של הויתור על הדין, והעדפת הפשרה. לא זו בלבד שעשתה שלום בין שני המתווכחים, אלא גם יש בה ערך מוסף – שניהם יצאו שמחים מהפתרון, והאוצר השנוי במחלוקת הניב אוצר גדול יותר, שמחת נישואי בניהם.

הרעיון שהתורה אינה מבקשת למצות את מידת הדין עד תומה אלא למצוא את הפתרון הראוי שיש בו חיים ושמחה ותיקון העולם, ובזה עצמו היא מוצאת את מידת הצדק, הוא רעיון משובב נפש, במיוחד בהגיעו לחודש הסליחות והרחמים, ובפתח הימים הנוראים, ימי הדין והתשובה. אף אנו מבקשים מן הקב"ה לא למתוח את

פרשת שבוע תשע"א לאתר בית מורשה. יהודה ברנדס

מידת הדין עד תומה. וסומכים על כך שכבר ציוה בתורה לדיינים, לשלב את מידת הרחמים ובקשת השלום בעולם הדין.